

Vsebina in obseg obogatitvenega zahtevka

DAMJAN MOŽINA

1. UVOD

Pravo neupravičene obogatitve temelji na načelu (komutativne) pravičnosti: nihče se ne sme okoristiti na račun prikrajšanja drugega.¹ Njegova osnovna naloga je prenos premoženja, ki se neupravičeno, brez pravnega temelja, nahaja v premoženju obogatene stranke, nazaj k prikrajšani stranki.

V obligacijskem pravu je neupravičena obogatitev samostojen vir obveznosti, poleg pogodbe, povzročitve škode, posloводства brez naročila in enostranske izjave volje. Zanj ni značilna tako dobro izdelana miselna zgradba, kot jo poznamo zlasti v pogodbenem pravu in nepogodbenem odškodninskem pravu. Institut tudi nima povsem avtonomne strukture; nanj je mogoče gledati kot na nekakšno varnostno mrežo v obligacijskem pravu, katere področje uporabe znatno zamejujejo drugi instituti, zlasti pogodba in delikt.²

Rimsko pravo je poznalo posamezne kondikcijske tožbe:

- *condictio indebiti* (vračilo tistega, kar je bilo izpolnjeno v zmotnem prepričanju o obstoju dolga),
- *condictio causa data causa non secuta* (vrnitev tistega, kar je bilo dano v pričakovanju nasprotne izpolnitve oziroma tistega, kar je bilo neodplačno dano v pričakovanju, ki se ni uresničilo),

Damjan Možina, doktor pravnih znanosti, profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani

¹ »Iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et injuria fieri locupletiores«, Pomp. D. 50, 17, 206. Glej tudi prvi odstavek 168. člena Osnutka ZOR (»Skice«): »Pravilo je da se niko ne može obogatiti bez osnova na tuđi račun«.

² Glej na primer odločbo Vrhovnega sodišča RS II Ips 145/2010 z dne 20. junija 2013 ter Ewa Łętowska: Unjust Enrichment in Eastern European Countries, v: Ernst von Caemmerer in Peter Schlechtriem (ur.): International Encyclopedia of Comparative Law, vol X, Restitution/Unjust Enrichment and Negotiorum gestio. Mohr Siebeck, Tübingen 2007, stran 3.

- *condictio sine causa* (vrnitev tistega, kar je bilo dano brez podlage),
- *condictio ob turpem vel iniustam causam* (vrnitev tistega, kar je bilo izpolnjeno za nemoralni ali nepošten namen) ter
- *condictio furtiva* (vrnitev ukradenega),
- poleg tega pa tudi *actio de in rem verso* (vrnitev v določenih tristranskih razmerjih).³

Ureditve iz Justinijanove kodifikacije je doživela recepcijo v času občega prava, na njeni podlagi pa se je pod vplivom naravnih pravnikov in pandektistov razvila ideja o enotni ureditvi z generalno klavzulo, ki jo je sprejel tudi jugoslovanski Zakon o obligacijskih razmerjih (ZOR).⁴

Sodna praksa ohranja iz avstrijskega prava znano razlikovanje med kondikcijami (vračanje tistega, kar je bilo izpolnjeno voljno, na podlagi pravnega posla) in verzijami (vračanje premoženja, ki je prešlo ne glede na pravni posel, na primer z naravnim dogodkom, z neupravičeno uporabo tuje stvari ali pravice, zaradi izdatka za drugega ali zaradi učinkov stvarnega prava). To razlikovanje poznajo tudi v nemškem in švicarskem pravu, ki prav tako temeljita na generalni klavzuli.⁵

V primerjalnem pogledu se pravni redi strinjajo z osnovnim izhodiščem neupravičene obogatitve, vendar se pristopi do podrobnejših vprašanj povrnitve v zakonodajah, sodnih odločbah in med pisci precej razlikujejo.⁶

Ureditve v 190.–198. členu Obligacijskega zakonika (OZ),⁷ ki v bistvenem temelji na jugoslovanskem ZOR (1978), je razmeroma skromna in ne daje

³ Več o neupravičeni obogatitvi v rimskem pravu: Reinhard Zimmermann: *The Law of Obligations*. Oxford University Press, Oxford 1996, strani 843 in nasl.

⁴ Uradni list SFRJ, št. 29/78 in nasl.

⁵ Za nemško pravo glej na primer Dirk Looschelders: *Schuldrecht-Besonderer Teil*, 7. izdaja. Fran Vahlen Verlag, München 2012, strani 398 in nasl. Za švicarsko pravo glej na primer Eugen Bucher: *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht*. Schulthess, Zürich 1988, strani 659 in nasl.

⁶ Glej na primer Daniel Visser: *Unjustified Enrichment in comparative perspective*, v: Mathias Reimann in Reinhard Zimmermann (ur.): *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford University Press, Oxford 2006, strani 969 in nasl.; Konrad Zweigert in Hein Kötz: *Introduction to Comparative Law*. Oxford University Press, Oxford 3. izd., 1998; strani 537 in nasl.; Jack Beatson in Eltjo Schrage (ur.): *Casebooks on the Common Law of Europe: Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003; Reinhard Zimmermann: *Unjustified Enrichment: The Modern Civilian Approach*, v: *Oxford Journal of Legal Studies*, 1995, strani 403 in nasl.

⁷ Uradni list RS, št. 83/01 in nasl.

odgovorov na vsa vprašanja. Cigoj je ugotavljal, da norme niso povsem izdelane, mnoga vprašanja, kot so denimo pojem koristi in izgube, prenos koristi v verigi več oseb ter obseg povračilnega zahtevka, pa so ostala odprta in prepuščena v reševanje sodiščem.⁸

Z obsegom povračilnega zahtevka je povezano eno temeljnih vprašanj obogatitvenega prava, in sicer ali mora obogatena stranka vrniti vrednost, ki jo je prejela v trenutku, ko je prišlo do (neutemeljenega) premika premoženja, ali le vrednost, ki jo še ima v trenutku, ko se zahteva vrnitev. Gre z drugo besedo za vprašanje, ali se obogatena stranka obogatitvenemu zahtevku lahko zoperstavi z ugovorom, da ni več obogatena. V primerjalnem pravu se to vprašanje obravnava kot »odpad obogatitve«, kot to imenujejo v nemškem in švicarskem pravu (nem. *Wegfall der Bereicherung* ali *Entreicherung*) ter v DCFR (angl. *disenrichment*),⁹ oziroma kot »sprememba položaja« (angl. *change of position*), kot temu rečejo na primer v angleškem¹⁰ in ameriškem pravu.¹¹

Drugače kot nemško (§ 818 *Bürgerliches Gesetzbuch* – BGB),¹² švicarsko (64. člen *Obligationenrecht* – OR)¹³ ali ameriško pravo (§ 65 *Restatement Third – Restitution and unjust enrichment*)¹⁴ ZOR (OZ) na to vprašanje ne odgovarja neposredno. V 195. členu OZ (216. člen ZOR) pa predpisuje, da:

»ni mogoče zahtevati nazaj neutemeljeno plačanih zneskov odškodnine zaradi telesne poškodbe, prizadetega zdravja ali smrti, če so bili plačani poštenemu prejemniku«.

⁸ Stojan Cigoj: Komentar obligacijskih razmerij. Uradni list, Ljubljana 1984, Predgovor pred 210. členom, stran 786.

⁹ Glej člen VII.-6:101 in nasl. DCFR.

¹⁰ V angleškem pravu je temelj doktrine sodba House of Lords v zadevi *Lipkin Gorman v Karpnale Ltd* [1988] UKHL 12 z dne 6. junija 1991. Glej tudi na primer: Peter Birks: *Change of Position and Surviving Enrichment*, v: Jack Beatson in Eltjo Schrage (ur.): *Unjustified Enrichment, Cases, Materials and Texts*, Ius commune casebooks for the common law of Europe. Hart Publishing, 2003, stran 108.

¹¹ Glej na primer American Law Institute: *Restatement of the Law Third, Restitution and Unjust Enrichment*, vol. 2, Washington 2010, § 65, strani 514 in nasl.

¹² BGB § 818(3): »Die Verpflichtung zur Herausgabe oder zum Ersatz des Wertes ist ausgeschlossen, soweit der Empfänger nicht mehr bereichert ist.«

¹³ Člen 64 OR: »Die Rückerstattung kann insoweit nicht gefordert werden, als der Empfänger nachweisbar zur Zeit der Rückforderung nicht mehr bereichert ist, es sei denn, dass er sich der Bereicherung entäußerte und hierbei nicht in gutem Glauben war oder doch mit der Rückerstattung rechnen musste.«

¹⁴ Restatement § 65: »If receipt of a benefit has led a recipient without notice to change position in such manner that an obligation to make restitution of the original benefit would be inequitable to the recipient, the recipient's liability is to that extent reduced.«

Slovenska sodišča v zvezi z obogatitvenimi zahtevki praviloma poudarjajo, da velja obogatitveno, ne vrnitveno načelo v smislu, da se ne vrača tisto, kar je prikrajšana stranka dala, ampak tisto, za kar je bila druga stranka obogatena.¹⁵ Vendar se ta sodna praksa nanaša praviloma le na (verzijske) zahtevke na podlagi vlaganja v tujo nepremičnino, ne pa na vse položaje neupravičene obogatitve. To stališče tudi ne odgovori na ključno vprašanje, tj. kako obravnavati zmanjšanje oziroma uničenje ali odtujitev predmeta obogatitve v času od nastopa obogatitve do časa vrnitve.

V prispevku želim kratko skicirati odgovor na vprašanje, ali in pod kakšnimi pogoji se obogatena stranka v slovenskem pravu lahko sklicuje na to, da ni več obogatena. Za to je treba prikazati tudi osnovna načela glede vsebine in obsega obogatitvenega zahtevka.

2. UGOVOR, DA OBOGATITVE NI VEČ, V DOMAČI ZAKONODAJI IN SODNI PRAKSI

2.1. OZ in dobrovernost obogatene stranke

OZ na več mestih omenja dobrovernost (»poštenost«) obogatene stranke: v zvezi z dolžnostjo povrnitve plodov in obresti (193. člen OZ) ter glede pravice obogatene stranke do povrnitve stroškov (194. člen OZ). Med dobro- in slaboverno stranko zakon razlikuje na način, da je obseg obogatitvenega zahtevka proti dobroverni stranki manjši oziroma lahko slednja uveljavlja večji obseg stroškov. Poštenost stranke sodišče nadalje upošteva tudi v drugem odstavku 87. člena OZ pri t. i. *condictio ob turpem causam*, ki sodišču izrecno podeljuje širok manevrski prostor pri presoji.

2.2. Nastanek in pomen 195. člena OZ

Dobrovernost (oziroma »poštenost«) obogatene osebe upošteva tudi 195. člen OZ (216. člen ZOR). Najprej je treba opozoriti, da določba ni bila del Konstantinovičevega osnutka zakona (skice), ampak je v zakon prišla pozne-

¹⁵ Glej na primer odločbo Vrhovnega sodišča II Ips 125/2011 z dne 8. decembra 2011: »Uporaba obogatitvenega principa v konkretni zadevi pomeni, da bi bila tožena stranka kot lastnica nepremičnine, v katero so bila opravljena vlaganja, dolžna vrniti le znesek dosežene koristi oziroma izkazano večvrednost nepremičnine, ne pa tega, kar je tožeča stranka (prikrajšani) vložila v nepremičnino (vrnitveni princip)«, ter II Ips 3/2008 z dne 23. decembra 2010.

je, ko je posebna komisija ta osnutek spreminjala. Pisci pojasnjujejo, da naj bi bil zakonodajalca pri oblikovanju določbe 216. člena ZOR, za katero se zdi, da jo je v primerjalnem pravu poznalo edino tedanje sovjetsko pravo, vodili humani oziroma socialni nameni: za stranko, ki je za poškodbe prejela odškodnino in jo je že porabila, bi lahko bilo pretežko, če bi morala odškodnino vrniti, saj naj bi bila namenjena za tolažbo njene osebne škode.¹⁶

Posebej velja dodati, da je bil 195. člen OZ tudi predmet avtentične razlage, ki je v slovenskem pravu zelo redka, v obligacijskem pravu pa edina. Zakonodajalec je določbo razložil takole:

»Za neutemeljeno plačilo se šteje tudi plačilo na podlagi pravnomočne sodne odločbe, ki je bila kasneje spremenjena ali odpravljena.«¹⁷

2.3. Stališča teorije o splošnem upoštevanju odpada obogatitve

Na podlagi opisane zakonske ureditve so se pisci večinoma zavzemali za obogatitveno načelo. Cigoj ga je razumel kot obveznost dobroverne obogatene stranke, da vrne le tisto, kar od predmeta obogatitve še ima.¹⁸ Vendar je lahko stranka tudi v primeru, če je stvar uničena, pri njeni uporabi dosegla korist oziroma prihranila izdatke. Če je prejeto odsvojila in prejela nekaj v zameno, mora povrniti to.¹⁹ Koristi se upoštevajo relativno: obogatena stranka mora vrniti samo tisto, kar bi potrošila, oziroma koristi, ki bi jih uživala, če do (neutemeljenega) premika premoženja ne bi bilo prišlo; izredne porabe oziroma izrednih koristi se torej ne vrača.²⁰ Podobna stališča zavzemajo tudi drugi avtorji s področja nekdanje Jugoslavije. Pri tem izhajajo iz načela, da pošten prejemnik zaradi vrnitvenega zahtevka ne sme priti v slabši premoženjski položaj od tistega, ki bi obstajal, če obogatitve ne bi bilo.²¹ Strohsack je v zvezi s posledicami prenehanja vzajemnih pogodb zavzel drugačno stališče o vrnitvi prejetega, v primeru uničenja ali tatvine pa nadomestne koristi.²²

¹⁶ S. Cigoj, nav. delo, II. zvezek 216. člen, stran 842.

¹⁷ Uradni list RS, št. 32/04.

¹⁸ Stojan Cigoj: Teorija obligacij. Uradni list, ponatis, Ljubljana 2000, stran 260.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ S. Cigoj, nav. delo, stran 810.

²¹ Glej na primer Jakov Radišić: Obligationo pravo, opšti deo, 2. izdaja. Savremena administracija, Beograd 1982, stran 273; Boris Vizner: Komentar zakona o obveznim odnosima, II. zv. Zagreb 1978, strani 966–974; Živomir Đorđević: Komentar zakona o obligacionim odnosima. Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac 1980, stran 644.

²² Boris Strohsack: Obligacijska razmerja I. Uradni list, Ljubljana 1994, stran 176.

Za slovensko pravo Polajnar-Pavčnikova piše, da mora okoriščenec vrniti le korist, ki jo še ima, vključno s koristjo od uporabe; če je stvar odplačno od-tujil, mora vrniti nadomestilo ter morebiten prihranek.²³ Da mora prejemnik vrniti le toliko, kot je še obogaten, za verzijske zahtevke meni tudi Strajnar.²⁴ Galič piše, da se izključitev vrnitvenega zahtevka zaradi dobroverne porabe ne nanaša le na položaj iz 195. člena OZ, temveč velja na splošno; če koristi ni več, tudi zahtevka ni več.²⁵ Glede na to se mu zdi določba 195. člena OZ (216. člena ZOR) odveč, njeno uvrstitev v zakon pa pripisuje zakonodajalčevi napaki: določba naj bi v jugoslovanski zakon prišla iz sovjetskega prava, v katerem pa je veljalo vrnitveno, ne obogatitveno načelo.²⁶ Resnici na ljubo to ne bi bila edina zakonodajalčeva napaka v tem zakonu.

2.4. Sodna praksa o 195. členu OZ

Zdi se, da slovenska sodišča, s posameznimi izjemami,²⁷ niso sledila stališčem teorije. Obogatitveno načelo so razumela kot »tisto, za kar je prejemnik obo-gaten«, ne pa kot »tisto, za kar je prejemnik še obogaten«. V tem smislu, tj. da je obogatitveni zahtevak proti dobroverni stranki usmerjen le v tisto, kar ta še ima, sodišča govorijo le v primerih izplačil odškodnine za (premoženjsko in nepremoženjsko) telesne poškodbe, prizadeto zdravje ali smrti, ki so se pozneje izkazala za neutemeljena – torej v primerih, ki spadajo na področje uporabe 195. člena OZ.²⁸ Kot kaže, izven tega področja sodna praksa ne priznava zmanjšanja zahtevka zaradi dobroverne uporabe oziroma drugačnih sprememb, ker zakon tega izrecno ne omogoča, tako na primer v primeru preveč izplačanih pokojnin.²⁹

²³ Ada Polajnar-Pavčnik, v: Miha Juhart in Nina Plavšak (ur.): OZ s komentarjem, GV Založba. Ljubljana 2003, 190. člen, stran 47.

²⁴ Zvone Strajnar: Verzije – predpostavke, obseg vračanja ter razmerje med obligacijskopравnimi in stvarnopravnimi povračilnimi zahtevki, v: Pravosodni bilten, letnik XXXIII, št. 1, Ljubljana 2012.

²⁵ Aleš Galič: Kdaj je mogoče prejeto obdržati? v: Odvetnik, št. 21/2003, stran 6.

²⁶ Prav tam, glej op. 10.

²⁷ Glej na primer odločbo Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 2316/2015 z dne 25. novembra 2015, v kateri je sodišče obogatitveno načelo razumelo kot pravilo, da dobroverni okoriščenec vrne le tisto, kar od stvari še ima oziroma nadomestke stvari, če je z njo razpolagal. Sodišče je mnenje naslonilo na Cigojevo stališče, da naj stranka, ki k premiku premoženja ni pripomogla s svojo krivdo, ne nosi posledic premika.

²⁸ Glej odločbe Vrhovnega sodišča II Ips 193/2010 z dne 21. novembra 2013; II Ips 1103/2008 z dne 23. februarja 2012; in II Ips 532/2009 z dne 8. aprila 2010.

²⁹ Glej na primer odločbo Višjega delovnega in socialnega sodišča Psp 236/2014 z dne 25. septembra 2014 (znesek preveč izplačanih pokojnin se vrača ne glede na prejemnikovo dobroverno porabo);

O vprašanju odpada zahtevka zaradi dobroverne porabe v primerih neutemeljeno plačane odškodnine je kar dvakrat zavzela mnenje tudi občna seja Vrhovnega sodišča RS. V pravnem mnenju z dne 19. decembra 2000 je Vrhovno sodišče zožilo domet 195. člena OZ. Šlo je za primer, v katerem je zavarovalnica oškodovanki izplačala denarno odškodnino za nepremoženjsko škodo, nato pa je Vrhovno sodišče ob odločanju o reviziji odškodnino znižalo. Razliko je zavarovalnica terjala nazaj, občna seja pa ji je – kljub sklicevanju oškodovanke, da je denar porabila in da bi jo vrnitev preveč obremenila – pritrdila. V obrazložitvi je navedla, da naj zavarovalnica pri izplačilu sploh ne bi imela izpolnitvene volje. Plačala naj bi bila zgolj zaradi preteče izvršbe, sicer pa je proti pravnomočni sodbi vložila revizijo.

To, pravzaprav nenavadno, stališče Vrhovnega sodišča je Ustavno sodišče v letu 2004 ob uporabi doktrine očitne napačnosti označilo za logično nevzdržno in v očitnem nasprotju z zakonskim besedilom.³⁰ Sledila je še ena občna seja, ki je odločala na podlagi dejanskega stanja, ki je bilo v bistvenem enako.³¹ Vrhovno sodišče je tu popravilo svoje stališče izpred štirih let: navedlo je, da je treba prejemnika odškodnine v skladu s 195. členom OZ posebej varovati. Varstvo je vezano na njegovo dobrovernost (poštenost). Če je bil obveščen (ali bi moral biti obveščen) o vložitvi revizije in se je zavedal oziroma bi se moral zavedati, da je zavarovalnica plačala pravnomočno prisojeno odškodnino, vendar hkrati vložila revizijo, ga ni več mogoče šteti za poštenega. Občna seja je poleg tega sprejela Cigojevo stališče,³² da varstvo pred »nehumanim« ravnanjem ni potrebno, če okoriščenec korist še ima – v tem primeru jo mora vrniti, kakor tudi morebitno nadomestno korist, ki ne pomeni varstva njegove poškodbe ali restitucije v zvezi s poškodbo.³³ Občna seja je pojasnila, da je treba dolžnost vrnitve presojati od primera do primera, pri tem pa upoštevati tudi morebitne koristi, ki jih ima oškodovani (okorišče-

glej tudi 194. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2, Uradni list RS, št. 96/12, v različici NPB7). Glej tudi odločbo Vrhovnega sodišča VIII Ips 290/2005 z dne 23. maja 2006 (vprašanje vrnitve neupravičeno izplačane plače, ker delovno razmerje ni obstajalo) ter odločbo Višjega delovnega in socialnega sodišča Pdp 340/2016 z dne 18. avgusta 2016.

³⁰ Odločba Ustavnega sodišča Up-270/01 z dne 19. februarja 2004.

³¹ Pravno mnenje občne seje Vrhovnega sodišča z dne 30. junija 2004.

³² S. Cigoj, nav. delo (1984), II. knjiga, 216. člen ZOR, stran 842.

³³ Tako stališče pravzaprav ni v skladu z besedilom zakona. Člen 195 OZ (216. člen ZOR) namreč izključuje vrnitveni zahtevek v primeru poštenosti prejemnika ne glede na to, ali je korist že porabil ali ne. Stališče občne seje pravzaprav vse prejemnike odškodnin spodbuja, da prejete zneske čim prej, še pred vložitvijo revizije, porabijo na »izreden« način, tj. da ne prejmejo ničesar v zameno.

nec).³⁴ Ugotavlja se torej, za kaj je oškodovani porabil odškodnino ter ali ima od tega kakšne koristi. Vrhovno sodišče je uvidelo, ko na splošno obravnava obogatitveni zahtevek, zapisalo:

»Ker v življenju prihaja do različnih okoliščin, je treba pri vrnitvi upoštevati vse spremembe, ki so se zgodile v zvezi s predmetom vrnitve (od obogatitve do vrnitve stvari) v povezavi s poštenostjo ali nepoštenostjo prejemnika, ki jo zakonodajalec poudarja v načelu vestnosti in poštenja v 12. členu ZOR oz. 5. členu OZ in na katero se posebej sklicuje v 214. in v 215. členu ZOR oz. 193. in 194. členu OZ.«³⁵

Iz tega bi načeloma sledilo, da se odpad obogatitve zaradi dobroverne porabe uporablja na splošno, za vse primere obogatitve, ne le na področju uporabe 195. člena ZOR.

Sprejeto stališče je Vrhovno sodišče uporabilo denimo v primeru, v katerem je bila pravnomočna sodba, ki je stranki prisodila odškodnino, pozneje s sodbo razveljavljena.³⁶ Oškodovanec je za drugo sodbo izvedel, ko mu je bila vročena. Vrhovno sodišče je štelo, da je bil do tega trenutka (čeprav je bila revizija vložena precej prej) pošten; z odškodnino je obnovil streho (česar si sicer glede na svoje dohodke ne bi mogel privoščiti), del odškodnine pa je porabil za namene v zvezi z zdravljenjem. Ker je zahtevek na vrnitev koristi v primeru porabe odvisen od tega, ali je šlo za neobičajno ravnanje, ki ga brez prejete odškodnine ne bi bilo, ga je sodišče zavrnilo.

Vendarle pa je tudi onkraj področja veljave 195. člena OZ mogoče najti primere, v katerih so sodišča upoštevala drugačne spremembe predmeta obogatitve. Vrhovno sodišče je denimo zavrnilo zahtevek (ki ga je stranka uveljavljala na podlagi vlaganj v nepremičnino), ker koristi v času izdaje sodbe ni bilo več, kajti del objekta, v katerega sta tožeči stranki vlagali, ni več obstajal.³⁷

³⁴ »V sodni praksi je treba (poleg vprašanja utemeljenosti poleg poštenosti oškodovanca) od primera do primera presoati dolžnost vrnitve (npr. denarja, luksuznega avtomobila, ortopedskega pripomočka, vložka v pridobljeno znanje ali kaj drugega) in upoštevati koristi, ki jih ima oškodovani od tega (npr. z izkazovanjem obdarjenčeve hvaležnosti; z zaslužkom v zvezi z znanjem, ki ga je pridobil na potovanju ali v šoli; in podobnim).«

³⁵ Vrhovno sodišče, Pravno mnenje občne seje z dne 30. junija 2004, tč. 1.

³⁶ Odločba Vrhovnega sodišča II Ips 1103/2008 z dne 23. februarja 2012.

³⁷ Odločba Vrhovnega sodišča II Ips 249/2009 z dne 16. julija 2009.

2.5. Stališče o splošni veljavi ugovora odpada obogatitve v obogatitvenem pravu

Pridružujem se prof. Polajnar Pavčnikovi in drugim avtorjem glede tega, da ugovor odpada obogatitve v obogatitvenem pravu obstaja na splošno, torej tudi onkraj področja uporabe 195. člena OZ. Zdi se, da ga je tako (vsaj izhodiščno) razumela tudi občna seja Vrhovnega sodišča v letu 2004. Taka je tudi ureditev v številnih tujih pravnih redih, vključno s sodobnimi modeli obligacijskega prava, kakršen je DCFR.³⁸

Nasprotno mnenje, po katerem bi bil ta ugovor na voljo le (dobrovernemu) prejemnikom odškodnine za telesno poškodbo, okvaro zdravja ali smrt, izhaja iz precej arbitrarne presoje o tem, da privilegiran položaj v zvezi s porabo oziroma spremembami predmeta obogatitve zaslužijo prav in zgolj ti prejemniki, ne pa tudi prejemniki drugih odškodnin (na primer odškodnine za poseg v osebnostne pravice ali okrnitev svobode) oziroma nasploh drugi zavezanci za vrnitev. Enaki razlogi, ki govorijo za varstvo obogatitve pri prejemnikih odškodnin iz 195. člena OZ, govorijo tudi za varstvo drugih dobrovernih prejemnikov obogatitve.

Argumente za to, da gre pri upoštevanju porabe oziroma drugačnih sprememb glede predmeta obogatitve za splošen institut, lahko najdemo že v OZ. Iz določb 193. in 194. člena OZ je razvidno, da zakonodajalec »pošteno« (v smislu dobroverne stranke, tj. tiste, ki ne ve, da za prejeto korist nima pravnega temelja oziroma da je ta temelj odpadel, in ji tega ni mogoče očitati) obogateno stranko obravnava bistveno drugače kot nepošteno. Da je zakonodajalec izhajal iz splošne veljave instituta, je mogoče sklepati tudi iz 95. člena Stvarnopravnega zakonika – SPZ³⁹ (dobroverni lastniški posestnik ne plačuje za uporabo in uničenje oziroma poslabšanje predmeta obogatitve) in 96. člena SPZ. Člen 195 OZ resda sila nerodno in, kot se zdi, celo po nepotrebnem, izraža misel, na kateri zakonska ureditev že tako ali tako temelji.

To potrjuje tudi ureditev vračanja daril, ki sta si jih dala zakonca pred ali med zakonsko zvezo, ob prenehanju zakonske zveze.⁴⁰ V skladu s 84. členom Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih – ZZZDR⁴¹ (oziroma 119.

³⁸ Glej člen VII.-6:101 DCFR.

³⁹ Uradni list RS, št. 87/02 in 91/13.

⁴⁰ Več: Damjan Možina: So diamanti res večni? Darilna pogodba, družinska razmerja in spremenjene okoliščine, v: Podjetje in delo, št. 5/2014, stran 833.

⁴¹ Uradni list SRS, št. 15/76 in nasl.

členom novega Družinskega zakonika – DZ)⁴² se darila se vračajo v stanju, v katerem so v trenutku nastanka vzroka za razvezo (novi DZ: v trenutku vložitve tožbe). Če je obdarjenec vmes darilo odsvojil in v zameno prejel neko vrednost ali stvar, se vrne ta stvar. Obogatitveni zahtevek torej preneha v obsegu, v katerem obogatena stranka v svojem premoženju nima več obogatitve. Tveganje zmanjšanja vrednosti darila nosi darovalec. Pridobitelj (obdarjenec) se šteje za poštenega do trenutka nastopa vzroka za razvezo oziroma vložitve tožbe (DZ). V skladu s specialno določbo se vračajo le darila, ki niso sorazmerna premoženjskemu stanju darovalca, ne pa tudi običajna manjša darila.

Gordley razloge za pravilo pojasnjuje z učenjem Tomaža Akvinskega, po katerem lahko oseba, ki je pridobila ali se vmešavala v premoženje drugega, odgovarja (tj. ima obveznost) iz dveh razlogov: ali zaradi načina, na katerega je pridobila premoženje (*acceptio rei*), tj. s protipravnim ravnanjem, ali pa zgolj zato, ker ima v rokah neko premoženje (*ipsa res accepta*). V slednjem primeru taka oseba (neupravičena obogatitev) po mnenju sholastikov in pozneje Grotiusa ter Pufendorfa odgovarja le v obsegu, kot je še obogatena, ne pa tudi, če je premoženje potrošila ali ga dala komu drugemu, razen če je pri tem prihranila denar, ki bi ga bila sicer porabila.⁴³

Dobroverni prejemnik obogatitve, ki računa s tem, da je do nje trajno upravičen, drugače kot slaboverni prejemnik nima nobenih obveznosti skrbnega ravnanja s predmetom obogatitve.⁴⁴ Ker mu ni treba računati z vrnitvijo, lahko na primer z njim razpolaga ali ga podari. Če bi v takem primeru zahtevali od njega polno povračilo prejetega, bi bilo njegovo premoženje v primerjavi s položajem pred obogatitvijo zmanjšano. V ozadju je ideja varstva zaupanja prejemnika obogatitve in pravnega prometa.⁴⁵ Temeljna misel prava neupravičene obogatitve je, da zaradi obogatitvenega zahtevka pri dobrovernem prejemniku ne sme priti do zmanjšanja premoženja čez mejo resnične obo-

⁴² Uradni list RS, št. 15/17.

⁴³ James Gordley, *Restitution without enrichment? Change of position and Wegfall der Bereicherung*, v: David Johnston in Reinhard Zimmermann (ur.): *Unjust Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge 2002, stran 229.

⁴⁴ Martin Schwab, v: *Münchener Kommentar zum BGB*, 7. izdaja. C. H. Beck, München 2017, § 818, r. št. 182.

⁴⁵ Christiane Wendehorst, v: Heinz Georg Bamberger in Herbert Roth (ur.): *Kommentar BGB*, 42. izdaja. C. H. Beck, München 2017, § 818, r. št. 34; Dirk Looschelders: *Schuldrecht BT*. Heymanns Verlag, 2007, r. št. 1110, stran 436.

gativne.⁴⁶ Z drugimi besedami: dobroverni prejemnik obogatitve naj zaradi obogatitvenega zahtevka ne pride v položaj, slabši od položaja, v katerem bi bil po običajnem poteku stvari, tj. če do obogatitve sploh ne bi bilo prišlo. Eno od sredstev za doseg tega cilja je ugovor odpada obogatitve, drugo pa pravilo, da lahko prejemnik obogatitve od prikrajšane stranke zahteva povrnitev določenih stroškov in tako zniža obogatitveni zahtevk.

O odpadu obogatitve lahko govorimo le, če predmeta obogatitve oziroma njegove vrednosti v ekonomskem smislu ni več v premoženju obogatene osebe, tj. če je bil predmet obogatitev na primer uničen, ukraden, porabljen ali podarjen. Če je prejemnik obogatitve pri tem prihranil izdatke, ki bi jih imel sicer, potem je obogatitev – v obliki prihranjenih izdatkov – še vedno v njegovem premoženju. Seveda se lahko na odpad obogatitve sklicuje le dobroverna stranka.⁴⁷ Če je predmet obogatitve oziroma njegova vrednost še v premoženju obogatene osebe, ga mora vrniti.

2.6. Še nekaj misli o ugovoru odpada obogatitve

Flessner utemeljeno opozarja, da z enim samim pravilom o odpadu podlage, kot ga pozna nemško pravo v § 818 (3) BGB, ni mogoče ustrezno naslavljati vseh položajev, ki lahko nastanejo v zvezi z neupravičeno obogatitvijo in njeno vrnitvijo. Meni, da je treba diferencirati med različnimi vrstami obogatitve tudi glede na udeležbo nasprotne stranke v dogajanju, ki je pripeljalo do obogatitve in njenega odpada.⁴⁸ Če obogatena stranka predmeta obogatitve nima več v svojem premoženju, gre pravzaprav za vprašanje, katera od obeh strank naj nosi breme te izgube; to vprašanje pa je mogoče rešiti z uporabo meril pripisljivosti nepogodbene škode, pri čemer se med drugim upošteva vzročnost in krivda obeh strank, lokalizacija izgube glede na sfere odgovornosti in sposobnost strank, da nosita izgubo.⁴⁹

⁴⁶ Tako na primer odločba nemškega Zveznega vrhovnega sodišča (*Bundesgerichtshof* – BGH), I ZR 15/50 z dne 19. januarja 1951 – obj. v BGHZ 1, 175.

⁴⁷ V znanem nemškem primeru se je mladoletnik brez vozovnice pretihotapil na letalo iz Hamburga v New York. Ker ni imel vize, so mu vstop v ZDA zavrnil. Letalska družba je od njega zahtevala plačilo vozovnice po ceniku na podlagi neupravičene obogatitve. Skliceval se je na odpad obogatitve, češ da si letalske vozovnice sicer sploh ne bi mogel privoščiti. BGH je presodilo, da se – ker ni bil dobroveren – ne more sklicevati na odpad obogatitve. Glej odločbo BGH VII ZR 9/70 z dne 7. januarja 1971, objavljeno v: NJW 1971, 609.

⁴⁸ Alex Flessner: *Wegfall der Bereicherung*. J. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1970, stran 161.

⁴⁹ Prav tam.

Gordley se strinja, da brez upoštevanja morebitne odgovornosti prikrajšane stranke ni mogoče pravično obravnavati vseh položajev, ki lahko nastanejo, vendar Flessnerju in drugim ne pritrjuje glede spraševanja o tem, kateri od strank je primerneje naložiti izgubo; med drugim zato, ker tako ni mogoče priti od odgovora v primeru, če sta obe stranki enako dobroverni.⁵⁰ Po njegovem mnenju je edini razlog, da lahko prikrajšana stranka prevali to izgubo na nasprotno (obogateno) stranko, ta, da je slednja obogatena na njen račun; če obogatitve ni več, potem zahtevka pač ni več.⁵¹

Zanimivo in sodobno ureditev, ki prav tako upošteva tudi vzroke za nastanek obogatitve, ponuja ameriški *Restatement of the Law Third (Restitution and Unjust Enrichment)*; § 65 (*change of position*) določa, da lahko sodišče v primeru, če je zaradi prejema koristi (obogatitve) prejemnik spremenil položaj na način, da bi bila obveznost vrnitve koristi do prejemnika nepravična, v tem obsegu zmanjša obogatitveni zahtevek.⁵² Določba se ne uporablja za slaboverne prejemnike in za prejemnike, ki so primarno odgovorni za neupravičeno obogatitev.⁵³ Načeloma je sicer, tako kot v drugih ureditvah, obogatitveni zahtevek neodvisen od krivde, vendar pa gre v položaju, ko bi obogatitveni zahtevek zmanjšal premoženje obogatene stranke, kot ga je imela pred obogatitvijo, za vprašanje, katera od strank naj nosi ekonomsko izgubo, kjer se med drugim v okviru obravnave »pravičnosti« upošteva tudi vprašanje odgovornosti za nastanek obogatitve.

3. OBSEG IN VSEBINA OBOGATITVENEGA ZAHTEVKA: OSNOVNA NAČELA

3.1. Vrnitev v naravi

Obogatitveni zahtevek je primarno usmerjen v vrnitev točno tistega predmeta, ki ga je prejemnik (neupravičeno) prejel. Načeloma se torej predmet obogatitve vrača v naravi (*in specie*).

⁵⁰ J. Gordley, nav. delo, stran 242.

⁵¹ Prav tam.

⁵² American Law Institute: *Restatement of the Law Third, Restitution and Unjust Enrichment*, vol. 2, Washington 2010, strani 515 in nasl.

⁵³ Prav tam.

Iz tega lahko sklepamo, da obogatitveni zahtevek izhodiščno ni usmerjen v vrnitev tistega, kar stranka še ima, ampak vrnitev tistega, kar je obogatena stranka prejela. Zakon to izrecno poudarja glede obogatitvenih zahtevkov, ki so posledica prenehanja ali razveljavitve pogodbe.⁵⁴ Pravo neupravičene obogatitve temelji na misli, da mora, kdor je brez podlage na račun drugega nekaj prejel, prejeto namreč vrniti. Pravili o odpadu obogatitve ter o upoštevanju stroškov (glej spodaj) pa sta namenjeni korekturi neustreznih premikov premoženja.⁵⁵ Izhodišče je torej vrnitveno načelo, obogatitveno načelo (v smislu vračanja tistega, za kar je bila stranka obogatena v trenutku prehoda premoženja) pa pride v poštev pri vrednotenju koristi, na primer pri vlaganju v nepremičnine.

Če je obogatena stranka v zameno za predmet obogatitve prejela neko premoženjsko korist, tako da je na primer izterjala terjatev, ki je bila predmet obogatitve, ali je ob uničenju oziroma poškodbi predmeta obogatitve dobila zahtevek proti zavarovalnici oziroma odškodninski zahtevek proti tretji osebi, se vrne ta premoženjska korist (surogat).⁵⁶ Sem pa ne štejejo t. i. pravnoposlovni surogati (t. i. *commodum ex negotiatione*): če je obogatena stranka razpolagala s predmetom obogatitve na primer tako, da ga je prodala, ji ni treba vrniti izkupička prodaje, ampak le denarno nadomestilo vrednosti, saj se šteje, da je prodaja z dobičkom rezultat dobrih poslovnih odločitev obogatene osebe.⁵⁷

3.1.1. Denarno nadomestilo in »vrednost dosežene koristi«

Nekaterih predmetov obogatitve že po naravi stvari ni mogoče vrniti v naravi. To velja denimo za koristi, ki izhajajo iz uporabe neke stvari ali prejema storitve. Vrnitev v naravi prav tako ni mogoča, če je bil predmet naknadno uničen, porabljen, odsvojen, skratka, obogatena stranka ga nima več. Tedaj je

⁵⁴ Glej na primer drugi odstavek 111. člena OZ: »Če je ena stranka popolnoma ali deloma izpolnila pogodbo, ima pravico do vrnitve tistega, kar je dala« ter prvi odstavek 87. člena OZ: »Če je pogodba nična, mora vsaka pogodbeni stranka vrniti drugi vse, kar je prejela na podlagi take pogodbe« (oba poudarka D. M.). Glej tudi Mile Dolenc: Pravne posledice ničnosti pogodbe (o nekaterih problemih kondicijskih zahtevkov), v: Pravni letopis 2011, Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti, Ljubljana 2011, stran 23.

⁵⁵ M. Schwab, nav. delo, § 818, r. št. 126.

⁵⁶ Glej na primer C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r. št. 8.

⁵⁷ Tako za nemško pravo M. Schwab, nav. delo, § 818, r. št. 42.

treba vrednost predmeta obogatitve oziroma dosežene koristi nadomestiti v denarju, razen če gre za odpad obogatitve.

Denarno nadomestilo predmeta obogatitve oziroma koristi od uporabe se načeloma odmerja po objektivnih merilih, tj. glede na tržno oziroma običajno vrednost, v smislu vrednosti, ki bi jo povprečni prejemnik iz podobnih krogov kot obogatena stranka moral plačati za predmet obogatitve.⁵⁸ Če tržne cene ni mogoče ugotoviti, sodišče odmeri pravično nadomestilo.⁵⁹

V literaturi se navaja naslednji primer: prevoznik premoga le-tega po pomoti ni pripeljal k naročniku, ampak k toženi stranki, ki je premog, enak tistemu, ki ga je sicer uporabljala, tudi porabila.⁶⁰ Tržna vrednost premoga je bila 6,85 \$/t, tožena stranka pa je imela dolgoročno pogodbo s svojim dobaviteljem po ceni 3,4 \$/t. Sodišče je odločilo, da mora povrniti le nižjo ceno, kajti le za to vsoto je bila tožena stranka obogatena.

Nadomestitev koristi od uporabe pomeni tudi vrnitev oziroma nadomestitev plodov in obresti. Zakonodajalec je v 193. členu OZ predpisal postroženo odgovornost slaboverne stranke (plodovi in zamudne obresti od trenutka pridobitve do izročitve) ter postroženo odgovornost dobroverne stranke (plodovi in zamudne obresti od »vložitve zahtevka« dalje). Dobroverni pridobitelj načeloma ne odgovarja za plodove in koristi, ki jih ni dosegel, pa bi jih lahko. Slaboverni pridobitelj mora vrniti vse plodove, na odpad obogatitve pa se ne more sklicevati. Zakonodajalec pa ni uredil vprašanja odgovornosti dobroverne stranke za plodove in obresti od trenutka pridobitve do trenutka izgube dobrovernosti. Če stranka plodove še ima, jih mora izročiti. Če jih je v dobri veri vmes porabila, obveznost vrnitve odpade, saj obogatitve ni več. Izjema bi veljala za primer, ko bi s porabo stranka prihranila siceršnje izdatke.

Dobroverni prejemnik denarja mora povrniti vrednost dosežene koristi. Plačati mora obresti, vendar ne zamudnih obresti, saj te vsebujejo tudi dodatek za pritisk na dolžnika, ki v tem položaju – kjer dolžnik še ni v nikakršni zamudi – ni primeren. Kakšne naj bodo torej »obogatitvene« obresti, da bodo izražale le vrednost dosežene koristi? Kot ena od možnih rešitev se kaže ana-

⁵⁸ Glej na primer H. Sprau, v: Palandt BGB Kommentar, 73. Izd., 2014, § 818, r. št. 19, stran 1370; M. Schwab, nav. delo, § 818, r. št. 75 in nasl.

⁵⁹ To je mogoče opraviti po mehanizmu, kot ga na primer za vprašanje cene pri prodajni pogodbi določata drugi in tretji odstavek 442. člena OZ.

⁶⁰ *Court of Appeals of Indiana, Michigan Central Railroad v. State* (155 NE 50 Ind 1927) z dne 25. januarja 1927. Primer navaja J. Gordley, nav. delo, stran 239.

logna uporaba pavšalne obrestne mere šest odstotkov iz drugega odstavka 382. člena OZ,⁶¹ kot druga pa uporaba vodilne obrestne mere Evropske centralne banke.⁶² Menim, da sta lahko obe rešitvi problematični, saj predpostavljata, da je dolžnik s prejetim denarjem ustvaril korist v višini (ene ali druge) obrestne mere, česar pa kar na splošno ni mogoče trditi. Odvisno je namreč od tega, katero dejavnost opravlja dolžnik. Če je dolžnik na primer banka ali drug gospodarski subjekt, več upravljajanja z denarjem, ne bo težko domnevati, da je ustvaril šestodstotni dobiček. Če pa je dolžnik fizična oseba (potrošnik), za tako domnevo ni podlage. V takih primerih sta možni dve rešitvi: uporaba (v zadnjih letih bistveno nižje) vodilne obrestne mere ECB, ali pa sploh odsotnost domneve, da je dolžnik ustvaril dobiček, in upoštevanje le dejansko dokazanih koristi. Za primer obogatitve zaradi preveč obračunanih davkov zakon predvideva posebno ureditev glede obresti.⁶³

V primerih vračanja izpolnitev kot posledice razveljavljenih oziroma razdrtih pogodb pogodbeni cena načeloma ne more biti odločilna za presojo primerčnosti nadomestila, lahko pa je koristen kazalec.⁶⁴ Čeprav veljavne pogodbe ni več, sta se stranki z njo vendarle dogovorili o ceni. V primeru koristi od uporabe tujih pravic intelektualne lastnine se lahko nadomestilo odmeri tudi v višini običajnega honorarja oziroma licenčnine, kot to za premoženjsko škodo omogočata drugi odstavek 121.a člena Zakona o intelektualni lastnini (ZIL-1)⁶⁵ ter drugi odstavek 168. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP)⁶⁶.⁶⁷

⁶¹ Tako na primer odločba Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 1668/2013 z dne 8. januarja 2014.

⁶² Glej tretji odstavek 2. člena Zakona o predpisani obrestni meri zamudnih obresti (ZPOMZO-1, Uradni list RS, št. 56/03 in nasl.) ter odločbo Višjega sodišča v Mariboru I Cp 310/2014 z dne 8. julija 2014.

⁶³ Glej 99. člen v zvezi s 96. členom Zakona o davčnem postopku (ZDavP-2, Uradni list RS, št. 13/11 – UPB, zadnja sprememba 63/16). Glej tudi odločbo Vrhovnega sodišča III Ips 5/2011 z dne 20. marca 2013. V nemškem pravu v primeru, če je dolžnik država, ne velja domneva o doseženih koristih (obrestih), saj se državna sredstva, vključno s pobranimi davki, porabljajo v javnem interesu, glej odločbo nemškega Zveznega vrhovnega sodišča XI ZR 125/03 z dne 3. februarja 2004, obj. v: NJW 2004, 1315.

⁶⁴ C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r. št. 28.

⁶⁵ Uradni list RS, št. 45/01 in nasl.

⁶⁶ Uradni list RS, št. 21/95 in nasl.

⁶⁷ Glej na primer odločbe Vrhovnega sodišča RS II Ips 876/2008 z dne 19. januarja 2012; II Ips 1176/2008 z dne 20. marca 2012; II Ips 742/2005 z dne 12. januarja 2007; II Ips 124/2011 z dne 11. julija 2013. Glej tudi Damjan Možina: Protipravno pridobljen dobiček kot merilo odškodninskega in obogatitvenega zahtevka, v: Podjetje in delo, št. 3-4/2015, strani 462 in nasl.

Težavnejše je lahko odmerjanje koristi od uporabe stvari, ki jo je obogatena stranka uporabljala kot svojo na podlagi pogodbe, ta pa je pozneje prenehala veljati. Menim, da je od stranke, ki je bila obogatena za uporabo motornega vozila, ki ga je s pogodbo kupila, pozneje pa je pogodba prenehala, težko pričakovati, da bo plačala uporabnino po tržni ceni za kratkoročno uporabo (na primer po ceniku podjetij rent-a-car). Stranka namreč vozila ni najemala, ampak ga je kupila, morebiti prav zato, da ji ne bi bilo treba plačevati višje cene najema. Primernejši se zdi način izračunavanja uporabnine, ki ga uporablja novejša nemška sodna praksa in kot osnovo jemlje linearno zmanjšanje vrednosti stvari (amortizacijsko vrednost), ki odpade na dano obdobje,⁶⁸ ki jo je treba po predlogih nekaterih avtorjev povečati še za obrestovanje kupnine.⁶⁹

V nemškem pravu nekateri predlagajo odstop od objektivnih (tržnih) meril pri določanju denarnega nadomestila v primerih t. i. vsiljene obogatitve (nem. *aufgedrängte Bereicherung*). Za tak primer gre denimo, če je do premika premoženja prišlo neodvisno od volje prejemnika, tako da je na primer obrtnik pobarval žičnato ograjo okrog zemljišča, misleč da zemljišče pripada njegovemu naročniku, nato pa se je izkazalo, da je pomotoma pobarval ograjo sosednjega zemljišča.⁷⁰ Od njegovega lastnika zahteva povrnitev, češ da je zaradi izvedbe storitve obogaten. Lastnik pa meni, da je zanj barvanje ograje popolnoma nekoristno, saj je že naročil (in plačal) drugemu delavcu, da ograjo podre in namesto nje zgradi betonsko ograjo. Pisci večinoma predlagajo obravnavo po subjektivnem merilu, po katerem se premoženje z vidika sosedu v tem primeru ni povečalo oziroma se zavzemajo za uporabo instituta odpada obogatitve.⁷¹ Okoliščine bi najbrž zahtevale drugačno rešitev, če bi sosed nameraval zemljišče prodati, zaradi prebarvane ograje pa bi dosegel višjo ceno – v tem primeru bi moral razliko, tj. obogatitev, povrniti obrtniku. Seveda pa v večini primerov od stranke ni mogoče pričakovati prodaje stvari, da bi se pokazala obogatitev.⁷²

⁶⁸ Odločba nemškega Zveznega vrhovnega sodišča VIII ZR 42/94 z dne 25. oktobra 1995, obj. v NJW 1996, 250.

⁶⁹ C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r. št. 32.

⁷⁰ Hans-Joachim Musielak: Zum Inhalt und Umfang des Bereicherungsanspruches, Juristische Arbeit 2017, str. 5.

⁷¹ Več: M. Schwab, nav. delo, § 818, r. št. 217-233.

⁷² H.-J. Musielak, nav. delo, str. 5.

3.1.2. Odpad obogatitve

Kot že rečeno, temelji ugovor, da obogatitve ni več, na ideji varstva prejemnika predmeta obogatitve, ki je zaupal, da je do njega trajno upravičen, in na podlagi tega prepričanja tudi ravnal. To okoliščino je treba pri presoji upoštevati. Po drugi strani pa to ne sme pomeniti, da je dolžnik na stroške obogatitvenega upnika na boljšem kot če do obogatitve sploh ne bi bilo prišlo.⁷³

Če obogatena stranka predmeta obogatitve nima več v svojem premoženju, je obogatitveni zahtevek praviloma izključen. Za take primere gre, če je denimo predmet obogatitve uničen, ukraden ali porabljen. Sklicevanje na odpad obogatitve pa je izključeno, če je prejemnik zaradi prejema predmeta obogatitve prihranil izdatke, ki bi jih sicer – če ne bi bilo prišlo do neutemeljenega premika premoženja – imel. V tem primeru so torej prihranjeni izdatki ostali v njegovem premoženju. Ta premik premoženja (obogatitev) je moral biti vzrok za odpad obogatitve. Treba je ugotoviti, kakšno bi bilo prejemnikovo premoženje ob hipotetičnem scenariju – po običajnem teku stvari, tj. brez obogatitve. Ker odpad obogatitve povzročijo zlasti izdatki za storitve, ki si jih sicer obogatitveni dolžnik ne bi mogel privoščiti, se govori tudi o »izdatkih za luksuz«.⁷⁴ Za tak primer pa gre tudi, če si prejemnik s predmetom obogatitve izboljša svoj življenjski standard.⁷⁵ Sem spada tudi drugačno razpolaganje, denimo, če prejemnik predmet obogatitve podari tretji osebi. Ker je ravnal v dobri veri glede lastnega upravičenja, mu razpolaganja ni mogoče očitati. Rizika »neugodne« uporabe predmeta obogatitve torej načeloma ne nosi dobroverni prejemnik, ampak prikrajšana stranka (obogatitveni upnik).⁷⁶

Vendar ni mogoče z gotovostjo trditi, da je tako pravilo o odpadu obogatitve primerno za vse mogoče položaje. Če sledimo tuji teoriji in praksi, lahko tehtanje interesov v iskanju pravične rešitve ponudi tudi drugačen odgovor. Sodišče mora imeti v tem smislu nekaj manevrskega prostora, upošteva pa lahko tudi druge okoliščine, denimo odgovornost strank za dogodek, ki je privedel do obogatitve.

⁷³ C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r. št. 35.

⁷⁴ Volker Wiese, Reiner Schulze, v: Reiner Schulze (ur.): Bürgerliches Gesetzbuch, 9. izdaja. C. H. Beck, München 2017, § 818, r. št. 10.

⁷⁵ Astrid Stadler, v: Othmar Jauernig: Kommentar zum BGB, 16. izdaja. C. H. Beck, München 2015, § 818, r. št. 31.

⁷⁶ A. Flessner, nav. delo, str. 14 in nasl.

Nemška sodna praksa šteje, da obogatitve, vključno s prihranjenimi izdatki, ni več, če je prejemnik denimo preveč izplačanega denarnega zneska tega porabil za lastno življenje.⁷⁷ Vsakdanje življenjske potrebe namreč izpuhtijo v trenutku, ko so pokrite, in jih ni mogoče pokrivati retroaktivno; izgine tudi korist, ki je v pokritju teh potreb.⁷⁸

V primerih, ko gre za razmeroma majhna preplačila (približno deset odstotkov) plač, plačil po delovnih pogodbah ali preživnin prejemnikom nižjih ali srednjih dohodkov, nemška sodna praksa omogoča dokazno domnevo: tudi brez konkretnega dokaza šteje, da so bila sredstva porabljena za lastno življenje.⁷⁹ Pisci to, čeprav z dogmatičnega vidika ne povsem dosledno stališče (priznava se tudi redna poraba), pozdravljajo, saj je natančen dokaz o izdatkih vsakodnevnega življenja za nazaj – potem, ko se izkaže, da je bilo plačilo ne-utemeljeno – zelo težaven.⁸⁰

Vrhovno sodišče RS je obravnavalo zahtevek delodajalca za vrnitev preveč izplačanih plač oziroma plač na podlagi pogodb, ki so bile sklenjene v nasprotju z Zakonom o sistemu plač v javnem sektorju (ZSPJS).⁸¹ Sklepanje pogodb in izplačilo plač v nasprotju z zakonom sta prepovedana, za vračilo preveč izplačanih plač se uporabljajo splošna pravila civilnega prava, ki pa so modificirana: načeloma se vračajo le preveč izplačani zneski za zadnjih 10 mesecev, vendar ne več kot v višini dvakratnika zakonito določene osnovne mesečne plače javnega uslužbenca.⁸² Če delavec prejema minimalno plačo, mu mora delodajalec dolg odpustiti. Le če se delavec in delodajalec ne usmeta dogovoriti o vračilu, mora delavec vrniti celoten znesek. Vendar pa je Vrhovno sodišče menilo, da ZSPJS ne nalaga ničnosti takih pogodb z učinkom *ex tunc*, ampak gre za nekakšno drugo obliko neveljavnosti, ki naj bi učinkovala le za naprej (*ex nunc*). Posledično razlike prejemnikom ni treba vračati. To je utemeljilo s tem, da je za zakonitost pogodb o zaposlitvi v javnem sektorju primarno odgovorna država, delavci pa niso z ničimer prispevali k določitvi previsokih plačilnih razredov, nadalje z razlago določb ZSPJS, Zakona o javnih uslužbencih (ZJU)⁸³

⁷⁷ M. Schwab, nav. delo, § 818, r. št. 199.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Glej na primer odločbi nemškega Zveznega vrhovnega sodišča IVb ZR 571/80 z dne 20. maja 1981, obj. v: NJW 1981, 2183; ter XII ZR 119/91 z dne 17. junija 1992, obj. v: NJW 1992, 2415.

⁸⁰ C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r. št. 55.

⁸¹ Uradni list RS, št. 108/09 (UPB), zadnja sprememba 82/15.

⁸² Glej tretji do deveti odstavek 3.a člena ZSPJS.

⁸³ Uradni list RS, št. 56/02 in nasl.

in Zakona o delovnih razmerjih (ZDR-1)⁸⁴ ter s socialno komponento delovnega razmerja. Podobno rešitev bi bilo mogoče doseči tudi drugače, tako da bi v skladu z ZSPSJ šteli, da (sicer močno omejena) dolžnost vrnitve preveč izplačanih plač obstaja, vendar je podvržena odpadu obogatitve. Po zgledu iz nemškega prava bi bilo mogoče vzpostaviti tudi domnevo, da so bila sredstva porabljena za lastno življenje. Čeprav je šlo Vrhovno sodišče RS po drugačni, za civilno pravo nenavadni poti, pa je zanimivo, da je svojo odločitev o (ne) obstoju temelja obogatitvenega zahtevka oprlo poleg socialnega momenta zlasti na to, da je za dogodek, ki je pripeljal do obogatitve, odgovorna prikrajšana stranka sama. Take okoliščine se, kot kaže na primer modelna ureditev v ameriškem *Restatement*, upoštevajo pri presoji, ali je v primeru odpada obogatitve obogateni stranki primerno naložiti dolžnost povrnitve.

3.1.3. Povrnitev stroškov in škode

Zakon daje obogateni stranki pravico do povrnitve stroškov, ki jih je imela v zvezi s predmetom obogatitve. Lahko gre za stroške, ki so bili potrebni za ohranitev oziroma vzdrževanje predmeta obogatitve, ali pa za stroške, na podlagi katerih je stranka, ki je zaupala v trajnost premika premoženja, izboljšala ali spremenila predmet obogatitve. Tudi ti stroški zmanjšujejo obogatitveni zahtevek prikrajšane stranke.

Pravice do povrnitve v skladu s 194. členom OZ nima le dobroverna (stroški, ki so z vidika prikrajšane stranke potrebni ter koristni), ampak tudi slaboverna stranka (potrebni stroški, koristni pa le v obsegu, ki pomeni povečanje vrednosti za prikrajšano stranko). V vsakem primeru morajo biti stroški vzročno povezani z obogatitvijo. Vrnitve stroškov ni mogoče zahtevati, če dobroverni stranki ni treba vračati obogatitve, ker je nima več.⁸⁵

V nemškem pravu se na primer upoštevajo tudi stroški v zvezi s transakcijo, ki je nato razveljavljena oziroma razdrta, čeprav so nastali, še preden je prišlo do premika premoženja, za katerega se je izkazalo, da je neutemeljen, na primer stroški transporta, posredniška provizija, prevozní stroški.⁸⁶

⁸⁴ Uradni list RS, št. 21/13 in nasl.

⁸⁵ Hermann Schulín, v: Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt in Wolfgang Wiegand: Basler Kommentar zum Obligationenrecht (OR I), 64. člen, r. št. 10 in nasl, stran 499.

⁸⁶ V. Wiese, nav. delo, § 818, r. št. 12. Pregled stališč pri: C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r.št. 56–63.

Mnenja glede tega, ali lahko obogatena stranka uveljavlja tudi škodo, ki je vzročno povezana z obogatitvijo, niso enotna. Tako nekateri za primere, kakršen je denimo ta, da pes, ki je predmet neupravičene obogatitve, poškoduje obogateno stranko, ali (bolna) krava okuži druge živali v čredi, menijo, da gre za vprašanje sfere splošnega škodnega tveganja in da ni mogoče zahtevati povrnitve te škode, saj ne glede na neutemeljenost premika premoženja spada v sfero obogatene stranke.⁸⁷ Drugi tako škodo priznavajo.⁸⁸ Do škode oziroma izgube pa lahko pride tudi z ravnanjem stranke, ki je zaupala v trajnost svojega upravičenja, kar govori za upoštevanje takih izgub.⁸⁹ Taka izguba je lahko tudi posledica tega, da stranka zaradi zaupanja ni izrabila drugih poslovnih priložnosti.⁹⁰ Cigoj opozarja, da bi bilo nepravilno, če bi izgubo nosila obogatena stranka, prikrajšana stranka pa bi uživala le koristi.⁹¹ Tudi tu velja upoštevati merila razdelitve tveganj med stranki kot tudi okoliščino, v čigavem interesu so posamezni izdatki oziroma izgube nastale.⁹²

3.1.4. Odpad obogatitve pri vzajemnih pogodbah

V primerih razveljavitve ali razdora vzajemnih (OZ: »dvostranskih«) pogodb morata obe stranki druga drugi vrniti, kar sta prejeli s pogodbo, skupaj s koristmi od uporabe. Tu se postavlja vprašanje, kaj se v primeru odpada obogatitve ene stranke zgodi z obveznostjo vrnitve druge stranke. Rešitev, po kateri bi se lahko kupec na podlagi razveljavljene prodajne pogodbe skliceval, da ni več obogaten, ker je na primer predmet obogatitve porabil, hkrati pa bi lahko zahteval vrnitev denarja, ki ga je sam plačal, gotovo ne more biti primerna.⁹³ V slovenskem pravu tretji odstavek 111. člena OZ za primer vračanja izpolnitev po prenehanju pogodbe zaradi razdora izrecno napotuje na vzajemno vračanje po pravilih o »dvostranskih« pogodbah, med katere spadajo tudi pravila o vplivu nemožnosti izpolnitve ene stranke na obveznost druge stranke (116. člen OZ). Zdi se, da ta pravila omogočajo rezultate blizu t. i. teoriji salda, ki v sodobnih ureditvah prevladuje: kondikcijska zahtevka obeh strank

⁸⁷ A. Stadler, nav. delo, § 818, št. 33; ter V. Wiese, nav. delo, § 818, r. št. 11.

⁸⁸ E. Bucher, nav. delo stran 694.

⁸⁹ C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r. št. 55

⁹⁰ Tako na primer švicarsko vrhovno sodišče v zadevi BGE 82 II 430 z dne 9. oktobra 1956.

⁹¹ Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, Urani list, Ljubljana 1984, str. 841.

⁹² C. Wendehorst, nav. delo, § 818, r. št. 69.

⁹³ Karmen Lutman: Odpad obogatitve pri prenehanju vzajemnih pogodb, v: Podjetje in delo št. 8/2015, strani 1537 in nasl.

se ne obravnavata ločeno (teorija dveh kondikcij), ampak kot celota. Če ena od strank zaradi odpada obogatitve ne more vrniti, kar je prejela od nasprotnne stranke, se ustrezna vrednost odšteje od tega, kar mora vrniti nasprotna stran-ka. Obveznost slednje obstaja le v primeru pozitivnega salda.⁹⁴ Podrobnejša obravnava tega kompleksnega vprašanja presega okvire tega prispevka.⁹⁵

3.1.5. Strožja odgovornost

Če oziroma odkar obogatena stranka ni več v dobri veri glede svojega upravičenja do predmeta obogatitve, njena odgovornost postane strožja. OZ strožje odgovornosti ne ureja celovito, kot na primer BGB v § 819, in izrecno predpisuje le drugačno obravnavo obresti in stroškov: Če je predmet obveznosti denar, začnejo teči zamudne obresti (193. člen OZ), pravica povrnitve stroškov je omejena (194. člen OZ). Obogatena stranka je dolžna povrniti tudi tiste plodove, ki jih ni pobrala, pa bi jih lahko.

Vendar pa zavedanje obogatene stranke, da mora prejeto vrniti, izključuje idejo varstva zaupanja, na kateri temelji odpad obogatitve. Zato se na odpad obogatitve ne more več sklicevati, kar pomeni tudi, da odgovarja za naključno poslabšanje oziroma uničenje.⁹⁶ Dobrovernost se domneva, slabo vero pa mora dokazati nasprotna stranka.

3.1.6. Presoja dobrovernosti

Na vprašanje, kateri trenutek je odločilen za presojo poštenosti, zakon ne odgovori naravnost. Glede vrnitve plodov in obresti, kjer je prav tako relevantna dobrovernost obogatene stranke (193. člen OZ), se zdi, da izhaja iz tega, da je bila obogatena stranka v dobri veri vse do »vložitve zahtevka« za vrnitev. To je zakonska domneva, ki jo je mogoče ovreči z dokazom, da je stranka za svojo neupravičenost oziroma zahtevek izvedela že prej.⁹⁷ Glede na to, da se poštenost (dobrovernost) načeloma domneva, gre pravzaprav za vprašanje, kdaj stranka ni bila poštena – to mora namreč nasprotna stranka dokazati.

⁹⁴ Za t. i. saldo teorijo govori večinsko mnenje v teoriji in praksi. Za nemško pravo glej pregled mnenj, razpravo in kritiko pri: M. Schwab, nav. delo, § 818, r. št. 234–302. Za švicarsko pravo glej na primer H. Schulín, nav. delo, 64. člen, r. št. 10 in nasl, stran 500.

⁹⁵ Več: Karmen Lutman: Vračanje izpolnitev zaradi prenehanja pogodb, v tem zvezku. Glej tudi: K. Lutman, nav. delo (2015), stran 1537; ter M. Dolenc, nav. delo, str. 30.

⁹⁶ E. Bucher, nav. delo, stran 695.

⁹⁷ A. Polajnar-Pavčnik, nav. delo, stran 53.

Vednost obogatene stranke, da mora prejeto vrniti, izključuje idejo varstva zaupanja, na kateri temelji odpad obogatitve. Zato je odgovornost »slaboverne« oziroma nepoštene stranke strožja, vključno s tem, da se na odpad obogatitve ne more več sklicevati. Načeloma ni dovolj, da stranka pozna le dejstva, iz katerih izhaja odsotnost pravne podlage, ampak mora poznati tudi pravno posledico, tj. da pridobljenega ne sme obdržati, oziroma mora slednja tako »biti v oči«, da poštenemu prejemniku ne more ostati neznana.⁹⁸ »Poštenost« je pravni standard, ki ga napolnjuje sodišče. Obogatitveni zahtevki lahko nastanejo v množici zelo različnih položajev. Sodišče mora imeti pri tem na voljo dovolj maneverskega prostora za upoštevanje relevantnih okoliščin.

Če na primer nekdo po pomoti prejme nakazilo velike vsote denarja na svoj tekoči račun, pri čemer takega ali podobnega nakazila ni mogel pričakovati, ni pa preveril, od kod je prišel denar, se bo le težka skliceval na dobroverno porabo.

Menim, da lahko sodišče upošteva tudi ravnanje prikrajšane stranke. To v primeru kondicijskih zahtevkov, ki izhajajo iz tega, da je pogodba nična zaradi nasprotovanja temeljnemu moralnemu načelom (*condictio ob turpem causam*), izrecno omogoča tudi zakon drugi odstavek 87. člena OZ.

Sodna praksa, ki se je oblikovala na podlagi 195. člena OZ, večinoma šteje, da dobrovernost v primeru, ko se zahteva vračilo odškodnine, izplačane na podlagi pravnomočne sodbe, ki jo je Vrhovno sodišče na podlagi revizije spremenilo, preneha v trenutku, ko se obogatena seznanila s tem, da se vlaga revizija. Informacija o vloženi reviziji izključuje dobro vero oziroma oškodovancu naloži breme, da prejete odškodnine še ne porabi na način, ki bi predstavljal dokončen odpad koristi.⁹⁹ Tako stališče izhaja tudi iz Pravnega mnenja občne seje Vrhovnega sodišča z dne 30. junija 2004.

⁹⁸ M. Schwab, nav. delo, § 819, r. št. 2, ki se sklicuje na odločbi nemškega Zveznega vrhovnega sodišča V ZR 117/95 z dne 12. julija 1996, obj. v: NJW 1996, 2652; in V ZR 305/12 z dne 9. maja 2014, obj. v: NJW 2014, 2790.

⁹⁹ Glej na primer odločbe Vrhovnega sodišča RS II Ips 193/2010 z dne 21. novembra 2013, II Ips 731/2007 z dne 23. junija 2010, II ips 532/2009 z dne 8. aprila 2010 in Ips 532/2009 z dne 8. aprila 2010. Vendar obstajajo tudi drugačne odločbe: glej na primer odločbi Vrhovnega sodišča RS II Ips 1103/2008 z dne 23. februarja 2012 (merodajen trenutek, ko se je oškodovanec seznanil s sodbo, ki je razveljavila sodbo, na podlagi katere je dobil odškodnino; v tej zadevi se je sicer tožeča stranka šele v revizijskem postopku sklicevala na nepoštenost od trenutka seznanitve z revizijo) in Višjega sodišča v Kopru Cp 940/2013 z dne 11. marca 2014 (nepoštenost je nastopila šele, ko je s spremembo pravnomočne sodbe odpadla podlaga za plačilo in je bila proti tožencu vložena tožba za vrnitev).

Menim, da je stališče o merodajnosti seznanitve z vložitvijo revizije do obogatene stranke prestrogo. Ta je plačilo vendarle prejela na podlagi pravnomočne sodne odločbe. Težko je šteti, da je stranka, ki svoje upravičenje črpa iz pravnomočne sodne odločbe, v slabi veri glede tega upravičenja. Pravnomočna sodba pomeni, da pravni red stranki jasno priznava, da ji nekaj pripada. Vsebina pravnomočne sodbe velja za pravilno.¹⁰⁰ Na pravnomočnost sodne odločbe pravni red veže več pravnih posledic, začenši z izvršljivostjo. Izvršljivost ne bi imela nobenega smisla, če stranka tistega, kar (lahko) dobi z izvršbo, ne more uporabljati oziroma s tem razpolagati. Zakonodajalec bi bil lahko predpisal, da se v takem primeru z izvršbo počaka na izid postopka z izrednimi pravnimi sredstvi, pa tega ni storil. Iz dejstva, da je vložena revizija, še ni mogoče sklepati, da jo bo Vrhovno sodišče tudi sprejelo v obravnavo, in še manj, da ji bo ugodilo. Zlasti v primerih, v katerih je pravnomočna sodba v skladu z ustaljeno sodno prakso, je verjetnost razveljavitev sodbe na Vrhovnem sodišču majhna. Kljub temu pa je posledica zgornjega stališča, ki mu trenutno sledi sodna praksa, da je stranka po večletnem postopku, ki ga je uspešno vodila in pridobila pravnomočno sodno odločbo, v vseh primerih (tudi če razveljavitve razumno ni mogoče pričakovati) še za nadaljnje obdobje nepredvidljivega trajanja omejena v razpolaganju s premoženjem. Tveganje, da bo prejemnik plačila, izvedenega na podlagi pravnomočne sodne odločbe, to do trenutka morebitne razveljavitve sodne odločbe porabil na način, da ga ne bo dolžan vrniti, naj nosi stranka, ki jo pravnomočna sodba zavezuje k plačilu. Šele trenutek, ko se obogatena stranka seznani z odločbo, ki razveljavlja pravnomočno sodbo, na podlagi katere je prejela plačilo, pomeni, da stranka ni več »poštena«.

4. SKLEPI

Namen prava neupravičene obogatitve je prenos premoženja, ki ga je obogatena stranka prejela brez pravne podlage, nazaj k prikrajšani stranki. Izhodišče glede obsega zahtevka je tisto, kar je obogatena stranka prejela brez podlage. Če je to stvar, je treba vrniti to stvar, če je še mogoče, sicer pa povrniti njeno vrednost v denarju. Če je obogatitev v prejemu storitve ali možnosti uporabe stvari oziroma premoženja, je treba povrniti koristi, ki jih je obogatena stranka dosegla. Če je obogatena stranka v dobri veri v svoje upravičenje v

¹⁰⁰ Glej na primer odločbo Vrhovnega sodišča RS II Ips 155/2014 z dne 17. decembra 2015, tč. 8.

vmesnem času razpolagala s predmetom obogatitve na način, da ga ni več v njenem premoženju, pa čeprav v obliki prihranjenih izdatkov, oziroma je bil predmet obogatitve na primer naključno uničen ali ukraden, bi plačilo polnega nadomestilo pomenilo zmanjšanje njenega premoženja v primerjavi s položajem brez neupravičene obogatitve. Glede na njeno dobro vero obogateni stranki v večini primerov ni primerno naložiti takega plačila. Ugovor, da obogatitve ni več, ki zmanjša ali izključi obogatitveni zahtevek, je v tem smislu korektiv, motiviran z načelom pravičnosti, na katerem pravo neupravičene obogatitve tudi temelji. Možnost uveljavljanja tega ugovora obstaja v vseh položajih neupravičene obogatitve, ne le za prejemnike odškodnine zaradi telesne poškodbe, prizadetega zdravja ali smrti, kot izhaja iz 195. člena OZ.

Literatura

American Law Institute: Restatement of the Law Third, Restitution and Unjust Enrichment, vol. 2, Washington 2010, strani 514 in nasl.

Jack Beatson in Eltjo Schrage (ur.): Unjustified Enrichment, Cases, Materials and Texts, Ius commune casebooks for the common law of Europe. Hart Publishing, 2003.

Eugen Bucher: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, 2 izdaja. Schulthess, Zürich 1988.

Stojan Cigoj: Komentar obligacijskih razmerij, II. knjiga. Uradni list, Ljubljana 1984.

Milan Dolenc: Pravne posledice ničnosti pogodbe (o nekaterih problemih kondikcijskih zahtevkov), v: Pravni letopis 2011, Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti, Ljubljana 2011, strani 19–32.

Alex Flessner: Wegfall der Bereicherung- J. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1970.

Aleš Galič: Kdaj je mogoče prejeto obdržati? Odvetnik, št. 21/2003.

James Gordley: Restitution without enrichment? Change of position and Wegfall der Bereicherung, v: David Johnston in Reinhard Zimmermann (ur.): Unjust Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective. Cambridge University Press, Cambridge 2002, strani 227–241.

Alfred Koller, v: Theo Guhl (ur.): Das schweizerische Obligationenrecht, 9. izdaja, 2000, strani 219 in nasl.

- Mihailo Konstantinović: *Obligacije i ugovori, skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*, Centar za dokumentaciju i publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd 1969.
- Dirk Looschelders: *Schuldrecht-Besonderer Teil*, 7. izdaja. Fran Vahlen Verlag, München 2007.
- Ewa Łętowska: *Unjust Enrichment in Eastern European Countries*, v: Ernst von Caemmerer in Peter Schlechtriem (ur.): *International Encyclopedia of Comparative Law*, vol X, *Restitution/Unjust Enrichment and Negotiorum gestio*. Mohr Siebeck, Tübingen 2007.
- Karmen Lutman: *Odpad obogatitve pri prenehanju vzajemnih pogodb*, v: *Podjetje in delo*, št. 8/2015.
- Ada Polajnar-Pavčnik, v: Miha Juhart in Nina Plavšak (ur.): *Obligacijski zakonik (OZ) s komentarjem*. GV Založba, Ljubljana 2003, 190. člen, stran 47.
- Hermann Schulin, v: Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt in Wolfgang Wiegand (ur.): *Basler Kommentar zum Obligationenrecht (OR I)*, 62. člen in nasl, strani 501 in nasl.
- Martin Schwab, v: *Münchener Kommentar zum BGB*, 7. izdaja. C. H. Beck, München 2017, § 818, r. št. 182.
- Astrid Stadler, v: Othmar Jauernig (ur.): *Kommentar zum BGB*, 16. izdaja. C. H. Beck, München 2015, § 818, r. št. 31.
- Zvone Strajnar: *Verzije – predpostavke, obseg vračanja ter razmerje med obligacijskopравnimi in stvarnopravnimi povračilnimi zahtevki*, v: *Pravosodni bilten*, letnik XXXIII, št. 1, 2012.
- Reinhard Zimmermann: *Unjustified Enrichment: The Modern Civilian Approach*, v: *Oxford Journal of Legal Studies* 1995, strani 403 in nasl.
- Christiane Wendehorst, v: Heinz Georg Bamberger in Herbert Roth (ur.): *Kommentar BGB*, 42. izdaja. C. H. Beck, München 2017.
- Volker Wiese in Reiner Schulze, v: Reiner Schulze (ur.): *Bürgerliches Gesetzbuch*, 9. izdaja. C. H. Beck, München 2017.